

Kas eksamihinded on õiglased?

Hille Pajupuu

eesti keele instituudi teadussekretär

Igal kevadel teevad tuhanded noored riigieksameid. Küllap juhtub nende eksamite hulka ka mõni keeleksam, kirjandist rääkimata. Võrreldes paljude muude eksamitega on keeleeksamil see eripära, et peale objektiivselt (võtme järgi) hinnatavate osade on neis ka subjektiivselt hinnatavad osad: kirjutamine ja rääkimine. Neid osi hindavad detailse juhendi alusel kaks teineteisest sõltumatut hindajat. Kui kahe hindaja hinded erinevad märgatavalt, hindab töö üle veel kolmaski¹.

Kindlasti õnnestub nii viisi subjektiivsust vähendada, kuid kas see on piisav, et tagada igale eksaminandile õiglane hinne?

Haridusministri määruse järgi on ette nähtud uurida hindamise reliaablust (hindamise reliaablus ehk usaldusväärus näitab, kui võrd võime olla kindlad, et hindaja pandud hinded annavad testitavatest oskustest õige pildi) ja kvaliteeti². Määruses on ka öeldud, kuidas seda teha: arvutada tuleb esimese ja teise hindaja hinnete korrelatsioon ning iga hindaja pandud hinnete keskmine ning standardhälve. Korrelatsioon näitab, kas hindajapaar on saanud ühtemoodi aru sellest, kes on tugev keeleoskaja ja kes nõrk. Kui korrelatsioon jääb alla 0,8, siis ühtset arusaama hindajatel selles pole³. Hindaja pandud hinnete keskmise ning standardhälbe järgi näeb, kuidas hindaja hindamiskaalat kasutab. Kui keskmine hinne tuleb kõrge, siis on tegemist leebe hindajaga, kui madal, siis range hindajaga. Standardhälve näitab seda, mis hindeid hindaja kõige rohkem paneb. Väikse standardhälbega hindajad kasutavad hinde skaalat väga kitsalt, nii et võib tekkida küsimus, kas hindaja oskab skaalat üldse õigesti interpreteerida.

Et tagada õiglast hindamist, peaks hindajaanalüüs olema hindamisprotsessi osa. Võimalikud hindamisvead tuleks parandada enne, kui hinne eksaminandile teatatakse. Haridusministri määruse järgi kuulub hindajaanalüüs aga eksamijärgsesse aega. Selle tulemused peaksid teatavaks saama eksami tegemise aasta 1. detsembriks ilmuvates riigieksamitööde kogumikes, seega siis, kui eksaminandid on riigiek-

samitööde tulemuste põhjal juba ülikoolidesse valitud või halvema õnne korral nende ukse taha jäänud.

Riigieksamitööde kogumikud on väga huvitavad raamatud ja annavad olulist infot toimunud eksamite kohta, korralikku hindajaanalüüsi nendest aga ei leia⁴. Kui kirjutamisosa puhul saame teada, et seda hindab sõltumatult kaks hindajat, ja kahe hindaja liiga suure hinde erinevuse korral kolmaski, siis teise subjektiivselt hinnatava osa, rääkimise puhul selles enam nii kindel olla ei saa: inglise, saksa, prantsuse ja vene keele eksami suulist osa näib hindavat vaid üks hindaja.

Hindajate tööst räägitakse kogumikes vaid põgusalt. Näiteks heidetakse vene keele riigieksami suulise osa hindajatele ette seda, et nende pandud kõrged hinded ei lähe kokku õpilaste kirjalike tööde tulemustega – ühtviisi häid hindeid saavad rääkimisosa eest nii tugevad kui ka nõrgad keeleoskajad. Vene õppekeele kooli eesti keele riigieksami hindajaid süüdistatakse nõrkade õpilaste suulise osa mitmepallises ülehindamises ning hindamisjuhendi eiramises. Inglise keele riigieksami kogumikus väidetakse, et kirjutamisosa hindamine on usaldusväärne. Väide tugineb sellele, et hindamises osalevad vastava väljaõppe saanud õpetajad, mitte aga hindajaanalüüsile. Ka riigieksamikirjandi hindamist peetakse usaldusväärseks, kuigi hindajaanalüüs puudub sealtki.

Kogumikes peetakse positiivseks, et kolmandale hindamisele on läinud väga vähe töid (eesti keel vene koolis 1,5%, eesti keel (kirjand) 2,55% töödest), mis justkui näitaks hindajate töö ühtsust ja head kvaliteeti⁵. Hindamise ühtsust see kindlasti näitabki, ent mitte kvaliteeti. Näiteks ei lähe kolmandale hindamisele töö, mida on hinnanud kaks leebet hindajat: punktivahet ei pruugigi olla, ent eksaminand saab põhjendamatult kõrge hinde. Samuti ei lähe kolmandale hindamisele töö, mida hindavad kaks ranget hindajat, sel juhul saab eksaminand põhjendamatult madala hinde. Mõlemal juhul võib öelda, et hindamine pole adekvaatne ega peegelda eksaminandi tegelikke oskusi. Hinnete erinevuse korral tehtav kolmas hindamine ei pruugi samuti hinnet õiglasemaks muuta juhul, kui me ei tea, kuidas kolmas hindaja hindab, kas adekvaatselt, rangelt või leebelt. Eksamitulemus ei tohi aga sõltuda hindajast, vaid peab kajastama eksaminandi tegelikku keeleoskust ning tegema selle võrreldavaks teiste eksaminandide keeleoskusega.

Keeleeksamitel (v.a kirjand) on 5 osa, iga osa eest on võimalik saada kuni 20 punkti, seejuures 60 punkti annavad objektiivselt hinnatavad osad ning 40 punkti subjektiivselt hinnatavad osad (kirjutamine ja rääkimine). Kui objektiivselt hinnatavate osade eest saadud punktide puhul võime uskuda, et need peegeldavad eksaminandi tegelikku keeleoskust, siis subjektiivselt hinnatavate osade puhul me seda praeguste analüüside põhjal öelda ei saa.

Kirjand erineb teistest keeleeksamitest selle poolest, et on läbimõeldud subjektiivselt hinnatav. Selle tõttu on hädavajalik võtta hindajaanalüüs hindamisprotsessi. Esmalt tuleks hindajapaaridevahelise korrelatsiooniga vaadata, kas hindajad mõistavad ühtemoodi seda, mida nad peavad heaks keeleoskuseks. Tugeva positiivse korrelatsiooni puhul peavad hindajad tugevateks ning nõrkadeks keeleoskajateks küll samu inimesi, ent me ei tea, kas nad hindavad neid adekvaatselt, leebelt või rangelt. Nõrga korrelatsiooni puhul näeme, et hindajapaar mõtestab tugevat ja nõrka keeleoskust erinevalt, kuid me ei tea, kummal on õigus. Seega peaks järgmiseks sammuks olema hindaja hinnete keskmise ja standardhälbe arvutamine. Korrelatsiooni, keskmist ja standardhälvet koos vaadates võime teha järeldusi hindaja kohta: kas ta mõistab, mida ta hindama peab, kas ta on adekvaatne hindaja, range või liiga leebe. Neid andmeid teades saab uuesti hinnata ebaõiglaselt hinnatud tööd, samuti saab kolmandaks hindajaks valida analüüsi järgi kompetentseks osutunud hindaja. Hindajaanalüüs võimaldab teha hindamist märgatavalt usaldusväärsemaks, kuid teatud annus subjektiivsust jääks hindesse sellele vaatamata.

Subjektiivsuse vähendamiseks kaalutakse mõtet kirjandist loobuda ja asendada see eesti keele osaoskuste eksamiga, sel juhul oleks eksamil rohkem objektiivselt hinnatavaid osi (nagu teistel keeleeksamitel) ja tulemus oleks eksaminandi suhtes õiglasem.

¹ Õpitulemuste välishindamise põhimõtted, riigieksamitööde, põhikooli lõpuksamitööde ja üleriigiliste tasemetööde koostamise, hindamise ja tulemuste analüüsi alused (§ 15 (7)). Vastu võetud haridusministri 23.01.2002 määrusega nr 18 (RTL 2002, 20, 249).

² Samas §16 (4).

³ Hindajaanalüüsi kohta vt ka J. C. Alderson, C. Clapham, D. Wall, Language test construction and evaluation. Cambridge University Press, 1995, lk 128–147.

G. Fulcher, Testing second language speaking. Pearson Longman, 2003, lk 138–152.

A.-R. Hausenberg, T. Kikerpill, M. Rõigas, Ü. Türk, Keeleoskuse mõõtmine. TEA. Tallinn, 2003, lk 25–28, 107.

⁴ Eesti keel. Riigieksam 2003. Riigieksam 2004. Koostanud M. Hennoste. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Tallinn, 2003.

Eesti keel vene õppekeelega koolides. Riigieksam 2003. Riigieksam 2004. Koostaja V. Jürgens. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Tallinn, 2003.

Inglise keel. Riigieksam 2003. Riigieksam 2004. Koostanud I. Põder. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Tallinn, 2003.

Prantsuse keel. Riigieksam 2003. Riigieksam 2004. Koostajad P. Kanne ja A. Treikelder. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Tallinn, 2003.

Saksa keel. Riigieksam 2003. Riigieksam 2004. Koostanud K. Sõstar. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Tallinn, 2003.

Vene keel. Riigieksam 2003. Riigieksam 2004. Koostajad M. Kasuri ja N. Zamkovaja. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Tallinn, 2003.

⁵ Eesti keel vene õppekeelega koolides. Riigieksam 2003. Riigieksam 2004. Koostaja V. Jürgens. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Tallinn, 2003, lk 5.